

İLKÇAĞLARDAN BUGÜNE ANADOLU'DA KIRSAL YERLEŞİM SÜRECİ (GEBEN ÖRNEĞİ)

Geben adı Ermenice bir kelime olup “geçit yeri” anlamına gelmektedir. Eski kaynaklarda Geben ’den “Keban” adıyla bahsedilmektedir .¹Geben çok eski bir yerleşim alanıdır. Geben tarihinin ne kadar gerilere gittiğini bilmiyorsak da Geç Hititlerden beri kurulu olduğunu tahmin ediyoruz. Romalılardan beri İskân yeri olduğu anlaşılmaktadır. 2000 yılında Geben ile Meryemçil kalesi arasında bulunan bir hamam kalıntısı üzerinde yapılan arkeolojik kazılarda Roma imparatoru Constantin’e ve Ermeni kralına ait sikkeler bulunmuştur. Bizans zamanında bölge sürekli Müslümanlara yapılan savaşlar sonucu el değiştirmiştir. Bizans imparatorları ve özellikle II. Basileios zamanında Ermeniler doğu Anadolu’dan Çukurova ve tabiki Geben’e yerleştirildiler. Haçlı seferleri sırasında Türklerin zayıflaması ve haçlılara Ermenilerin yardımları Çukurovada bir ermeni Baronluğunun kurulmasını sağlamıştır. ²Bizans Çukurova Ermenilerini sindirmek için birçok kez sefer düzenlemiştir. Türkiye Selçukluları zamanında İzzettin Keykavus Çukurova Ermenilerine Geben üzerinden seferler düzenlemiş ve Geben kalesi önlerinde bir müddet kuşatmayla uğraşmış fakat Ermeni baronunu elinden kaçırmış Geben’ide ele geçirmiştir. Anadolu’nun Moğol istilasıyla siyasi olarak birlikten yoksun kalması döneminde Ermeniler bağımsız hareket edebilmişler ve Türklere karşı Moğolların yanında ye almışlardır. Hatta Ermeni baronu Moğol kralını ziyaret etmiştir. Fakat Ermenilerin talihini değiştiren asıl gelişme Mısırdaki kurulan Memlük devleti olmuştur. . Daha öncede belirttiğimiz gibi son Ermeni kralı VI. Leon Memlüklerin önünden kaçarak bu kaleye sığınmıştır. Nitekim bu kalede de esir edilmiştir.(1375) bu tarih aynı zamanda Kilikya Ermeni Krallığının sonudur. Özellikle Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları Çukurovada Ermenilere rahat yüzü göstermemişlerdir. Dulkadiroğulları döneminde Gebenin idare altına alındığı görülmektedir.

Geben Dulkadiroğullarının Osmanlı idaresine girmesiyle birlikte Osmanlı devletine bağlanacaktır. 1526 yılına ait arşiv belgelerine göre Geben Maraş kazasının Andırın nahiyesine bağlı “Kala-i Geben” köyü adıyla geçmektedir.³ 112 haneye sahip olan Gebende bir kır pazarının kurulduğu da kayıtlıdır. Geben de meskûn ahalinin bir bölümü Müslüman olup diğer bölümü de gayrimüslim Ermeni halktan meydana gelmiştir. Hemen yakınlarında bulunan Meryemçil kalesi buradan geçerek Göksun’a ulaşan ticaret-kervan yolunu denetleyebilen önemli bir mevkide kurulmuştur. Geben, tarihinde iskâna açıldığı günden beri önemli bir göç ve yerleşim yeri olmuştur. Bu göçlerin ve iskânların doğu vilayetleri, Çukurova bölgesi ve Toroslar ile civar şehir ve köylerden geldiği görülmektedir.

¹ Mehmet ERSAN, *Selçuklular zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 128,169,170. TTK, Ankara, 2007

² ERSAN. *Age*, s.117

³ İbrahim SOLAK,XVI.Asırda Maraş Kazası (1526- 1563) Dulkadiroğlu belediyesi yayın işleri, 2014 kahramanmaraş, 2014

Geben çok sonraları Osmanlı'nın da son dönemlerinde (1895) Zeytun Ermenilerinin baskısına uğrayarak Müslüman halk katledilmiştir. Bu olaya tarihte Ermenilerin "311 mirası" denilmektedir.⁴ Geben 1877'den 1903 yılına kadar Andırın kazasının idari merkezliğini yapmıştır.⁵

Osmanlının Tehcir kararına kadar Geben de Ermeni nüfus vardı. Hatta Burada yaşayan Ermenilerin Zeytun Ermenileriyle bağları kaynaklarda geçmektedir. Zeytun Ermenilerinin Geben'e gelip Müslüman halkı katlettiğini kitaplar yazmaktadır.⁶ Gebende Ermenilerden bahseden başka bir kaynak kişi ise Milli mücadele de Şarki Kilikya komutanlığı yapan Osman Tufan Paşadır. Osman Tufan Paşa Andırına ulaşmak için Göksun'dan yola çıkıp Meryemçil belini aşarak Geben'e ulaşmış ve burada bir gün konaklamıştır. Osman Tufan Paşanın Geben'e gelmesi Geben'deki Ermeni mahallesinde korku ve endişe yaratmıştır. Türklerde ise bir umut doğmuştur.⁷

Yeni Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra Geben Andırın ilçesine bağlanmıştır. Geben adı Ermenice olmasına rağmen, Köy isimlerinin Türkçeleştirilmesi sırasında adına dokunulmamıştır. Böylece Geben adı günümüze kadar devam etmiştir.

İlk başlarda köy olup 1973 yılında Kasaba(belde) olmuştur. Geben bu durumunu 2014 yerel seçimlerinden sonra kaybetmiş ve Andırına bağlı bir mahalle haline gelmiştir.

Geben kasaba iken Boğaziçi, Fevziye ve çamlık mahallelerinden oluşmaktaydı. 375 haneden oluşan kasabada yaklaşık 3700 kişi yaşamaktaydı Fakat bugün Tek mahalle halinde olup nüfusta hızla azalmaktadır. Bölgede Akdeniz iklimi hüküm sürmekte olup yaz aylarında kuru sıcaktır. Kış ayları ise, genelde kar ve yağmur yağışlı geçer. Ocak ve şubat aylarında kasaba yolu zaman zaman kardan dolayı kapanır. Geben kasabası kuzeyde n Göksun ilçesi istikametinde olup, Andırın' a 28 Göksun'a 33 km mesafededir.

MERYEMÇİL(GEBEN) KALESİ

Geben den bahsederken buranın bir parçası olan Meryemçil kalesinden de bahsetmek gereklidir. Andırın – geben ve Göksun yolu üzerinde ve Geben' e 5km uzaklıktaki Geben kalesi yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Kalenin ne zaman yapıldığı kesin olmamakla beraber Romalılar zamanında güvenlik ve ticari denetim amacıyla yapıldığı sanılmaktadır. Daha eski tarihlerde yapıp Romalılar döneminde onarılmış ve etkin olarak kullanılmışta olabilir. Fakat mimari özellikleri göz önüne alındığında Roma- Bizans yapısına benzemektedir. Bu bize yapının Roma yapısı olduğu tezini güçlendirmektedir.

Kale, Geben vadisine hâkim olup önünden geçen önemli ticaret yolunu kontrol amacı ile Roma-Bizans ve Ermeni krallığı döneminde Kullanıldığı gibi daha sonra bölgeye hâkim Türk

⁴ Cezmi YURTSEVER, *Andırın Tarihi*, s.94, Çukurovalı yayınları, Adana

⁵ Hikmet ATEŞ, *Andırın Tarihi*, (ksü yayınlanmamış lisans tezi), s.26

⁶ Yurtsever, age, s.94

⁷ Y.Necat YAYCIOĞLU, *Osman Tufan Paşa(Çukurovada Kuvay-ı Milliye döneminin efsane kumandanı)*, s.104, Adana, 2015

Beylik ve devletleri tarafından da etkin olarak kullanılmıştır. Kale, dış surları ile birlikte 12000 metre karelik alana yayılmış olup, bunlar günümüze kadar gelebilmiştir. Dış surların büyük kısmı tahrip olmuş, yalnızca altı burcu ile mazgalları günümüze ulaşmıştır.⁸ Bizans-Roma dönemlerine ait taşlar üzerinde değişik motif ve haç işaretleri bulunmaktadır. Geben kalesi bugün bakımsız bir durumda olup kaçak defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Kalenin restore edilip turizme kazandırılması bölge halkının bir beklentisidir.

MERYEMÇİL KALESİ EFSANESİ:

Bu kale hakkında birçok rivayet olmakla beraber bunlar içinde en çok bilineni ise şöyledir: Geben kale komutanının Meryem adında güzel bir kızı vardır. Meryem'in güzelliği dillere destan olmuştu. Geben kalesinin kuzeyin de bulunan Göksun Kızıl kale komutanı ile Geben kalesinin güneyinde bulunan Azgıt kale komutanının oğulları birbirinde habersiz Meryem'e âşık olurlar ve Meryem'i babasından isterler, Meryem'in babası her iki kale komutanını sevdiği için zor durumda kalır. Uzun süren konuşmalardan sonra bir yarışma yapmaya karar verir böylece sevdiği arkadaşlarını kırmamış olacaktır. "Yarışmaya göre hangi damat adayı Geben kalesine kendisi ve maiyeti ile birlikte atlarının ayağı toprağa basmadan ilk önce gelirse Meryem ona verilecektir." Bu karar sonrası her iki kale komutanı Geben kalesine daha evvel ulaşmak için kendi kaleleri ile geben kalesi arasına taş döşemeye başlarlar, Göksun'daki Kızıl kale komutanı Azgıt kale komutanına göre daha zengindir ve yol yapımında daha hızlı hareket eder, Meryem'in gönlü ise azgıt kale komutanının oğlundadır. Onun için Meryem gizlice sevdiğine haber yollar ve atların ayağına keçe bağlayarak Geben kalesine toprağa basmadan gelmesini söyler. Bunun üzerine Azgıt kale komutanının oğlu kaleye daha önce gelir ve Meryem de ona verilir. Durumu öğrenen Kızıl kale komutanının oğlu Meryem'in elden gittiğine üzülür. Fakat kendini teselli etmek için "Meryem de çilliymi zaten" diyerek onun çirkin olduğunu ifade eder. Bundan dolayı Kaleye Meryemçil adı verilir.

Kaynakça:

- ATEŞ, Hikmet, *Andırın Tarihi*, , Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih bölümü, "basılmamış lisans tezi", 2009
- ERSAN, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara,2007
- ÖZKARCI,Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, Kahramanmaraş 46, Ankara 2007, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- TUFAN, Osman, *Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, Arma yayınları, İstanbul,1998
- TURAN, Osman, *Selçuklular zamanında Türkiye*,Boğaziçi yayınları, İstanbul, 1999
- SOLAK, İbrahim, XVI. Asırda Maraş Kazası(1526-1563), Dulkadiroğlu Belediyesi basımı, Kahramanmaraş,2014
- YAYCIOĞLU, Y.Necat, *Osman Tufan Paşa Çukurova'da Kuvay-ı Milliye Döneminin Efsane Kumandanı*, Ekrem matbası, Adana, 2015
- YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK basımevi, Ankara,1989
- YURTSEVER,Cezmi, *Andırın Tarihi*, Ekrem matbası, Adana,2008

⁸ Mehmet ÖZKARCI,Türk Kültür Varlıkları Envanteri,Kahramanmaraş 46, TTK, Ankara s.895,96